

L'èxit social d'un prevaricador

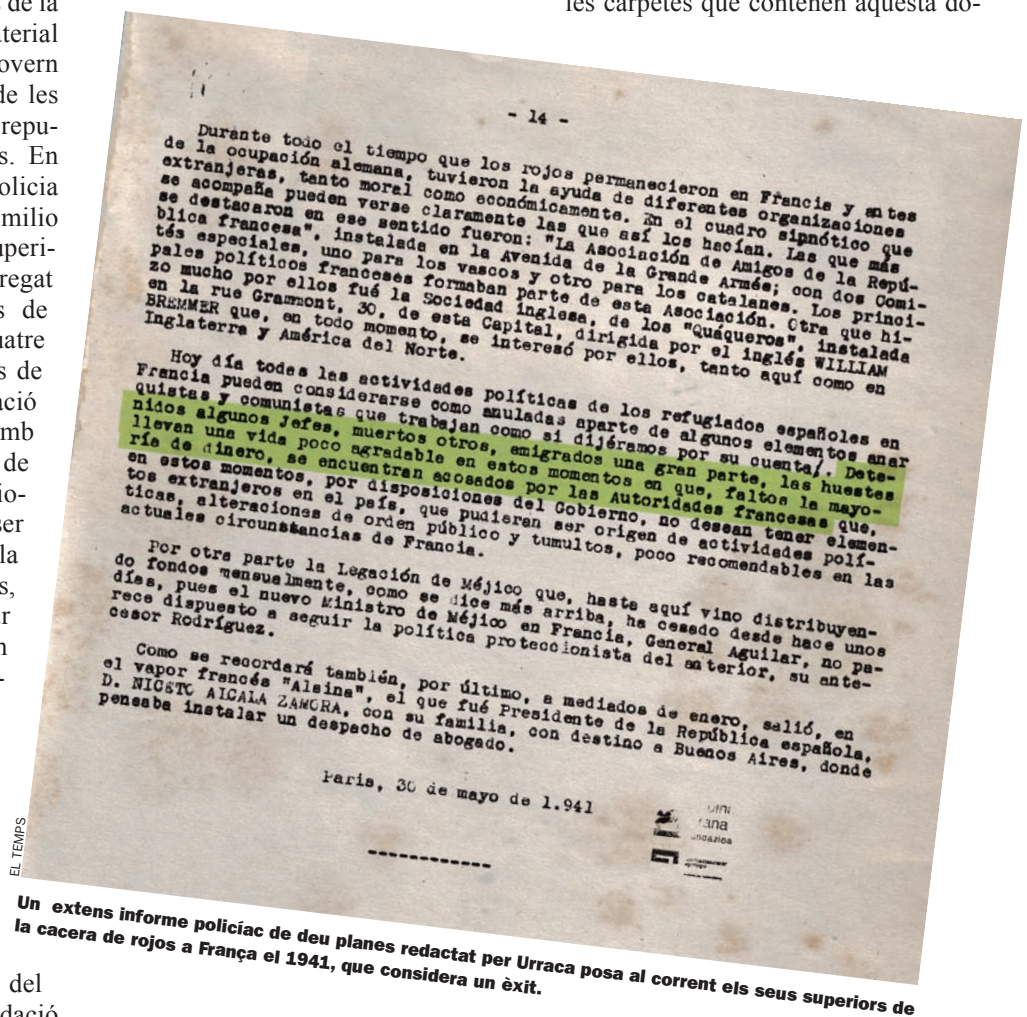
Informes inèdits signats per Urraca sobre detencions d'exiliats republicans, gestions per a concedir visats i salconduits a amics, cartes als seus superiors, perfils personals d'exiliats, factures d'hotels... EL TEMPS ha accedit a l'Arxiu del Nacionalisme Basc, que té en possessió els documents originals de la Comissió de Recuperació de Material a França, creada pel govern franquista per gestionar la confiscació de béns republicans.

El juny del 1940, quan les tropes alemanyes prenen París, els locals que el Partit Nacionalista Basc té a l'avinguda Marceau, 11 de la capital francesa, són ocupats per l'ambaixada d'Espanya. També s'hi instal·la la base d'operacions de la Comissió de Recuperació de Material a França, un organisme del govern franquista per a la confiscació de les propietats de les organitzacions republicanes i de persones exiliades. En aquest local, hi té el despatx el policia Pedro Urraca; el seu secretari, Emilio Ramos de los Ríos; i el seu superior directe, Antonio Barroso, agregat militar de l'ambaixada; a més de 33 funcionaris més. Durant quatre anys, s'hi van escriure centenars de cartes, informes i més documentació oficial. Fins el 1944, quan, amb l'alliberament de París per part de les tropes aliades, tots els funcionaris deixen aquests locals. Potser per voluntat pròpia, potser per la precipitació dels esdeveniments, molts documents van quedar abandonats dins de caixes, com si els franquistes haguessin tingut la intenció d'emportar-se'ls. Així, quan el PNB va recuperar el seu local s'hi va trobar un munt de paperassa oficial. Les caixes viuen un periple de mudances a París, fins que el 1966 són traslladades als locals de la seu del PNB a Baiona. I cauen en l'oblit fins que el 1992 es traslladen al nou Arxiu del Nacionalisme Basc de la Fundació

Sabino Arana, a Artea, on han de ser custodiades i organitzades. D'aquelles caixes en van sortir centenars de cartes, informes policíacs, factures, passaports i més documents datats entre el 1939 i el 1944 referents

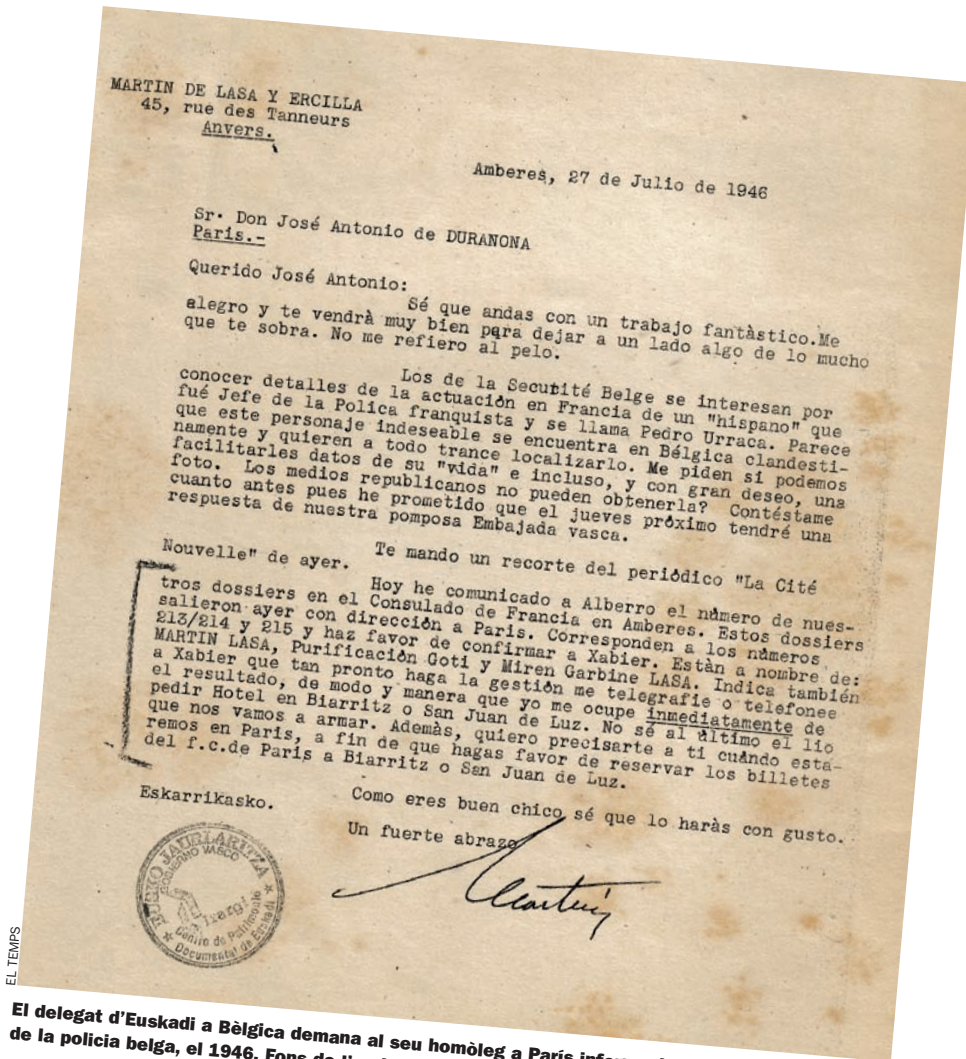
a l'activitat de la Comissió de Recuperació de Material a França i de la corresponent persecució i espoliació a republicans exiliats que van ordir Urraca i Barroso.

EL TEMPS ha pogut accedir a totes les carpetes que contenen aquesta do-

EL TEMPS

Un extens informe policíac de deu planes redactat per Urraca posa al corrent els seus superiors de la cacera de rojos a França el 1941, que considera un èxit.

EL TEMPS

El delegat d'Euskadi a Bèlgica demana al seu homòleg a París informació sobre Urraca, a petició de la policia belga, el 1946. Fons de l'arxiu històric del govern d'Euskadi.

cumentació original, fins ara mai consultada ni publicada.

De la lectura de tots els documents se n'extreuen unes quantes conclusions clares: Pedro Urraca tenia un poder molt més ampli que el que li pertocava pel càrrec d'agregat policíac a l'ambaixada d'Espanya, segons que es desprèn de les gestions d'alt nivell que feia respecte a passaports i salconduits (unes gestions fetes amb prevaricació clara) i del to de la correspondència que tenia amb els més alts mandataris, tant a París com al Ministeri d'Affers Estrangers franquista. I, en segon lloc, els seus informes policíacs sobre la persecució de rojos i jueus a l'exili, a més de les actuacions documentades d'espoliació que anaven molt més enllà de la seva funció, dibuixen el perfil d'un criminal de guerra convençut i fins i tot apassionat.

1941. Els rojos, exterminats. En un extens informe policíac redactat per Pedro Urraca el dia 30 de maig del 1941 a instàncies del seu superior, l'agregat militar Antonio Barroso, es vanta d'haver anul·lat les activitats polítiques dels republicans a l'estat francès, i fins i tot, d'haver-los fet desaparèixer del mapa mitjançant di-

Setembre del 2014: Urraca al descobert

Paradoxalment, la mateixa legislació espanyola que encara avui considera vàlids els consells de guerra franquistes protegeix també la documentació corresponent als funcionaris fins 25 anys després de la seva mort, o 50 anys després de la darrera referència en documents oficials sobre la seva activitat. Ras i curt, blinda els criminals com Pedro Urraca i humilia els represaliats i assassinats per aquests mateixos funcionaris.

La darrera referència oficial de què es té constància és de l'any 1969, amb motiu de la jubilació del policia, a 65 anys. Fins ara hom ignorava la data de la seva mort, de manera que per accedir a la informació que és en possessió de l'estat espanyol calia esperar a l'any 2019. I això suposant que es pogués demostrar que el darrer document oficial és aquest, perquè Urraca podria haver obtingut un permís per anar a França el 1982, per la qual cosa l'obertura d'arxius no fóra possible fins l'any 2032. Però la segona peça del trencaclosques és incontestable: Urraca es va morir el 14 de setembre

del 1989. I n'hi ha proves: no únicament l'esquela publicada en un diari madrileny, sinó el testimoni del seu fill i la seva néta. Amb aquesta data clara, els arxius espanyols ara confidencials i en possessió del Ministeri de l'Interior sobre l'activitat d'aquest individu –especialment la que fa referència al període del 1946 al 1969, quan Urraca va tornar de París i es va instal·lar a la capital espanyola per continuar fent de caçador de rojos– s'hauran d'obrir a la consulta pública a partir del 14 de setembre del 2014. El sots-director general dels Arxius Estatals, Severiano Hernández, confirma que, "havent mort el 1989, l'expedient personal de Pedro Urraca, que a més de comissari del cos de policia va ser agent del servei d'intel·ligència espanyol en acabar-se la guerra civil, es podrà consultar el 2014, tal com ho estableix la legislació vigent". D'una altra banda, recorda que si no es pot demostrar la data de mort, s'aplica la regla dels cinquanta anys des de l'expedició de l'últim document, "que probablement seria la comunicació de la seva jubilació el 1969".

versos procediments. “Hoy día todas las actividades políticas de los refugiados españoles en Francia pueden considerarse como anuladas aparte de algunos elementos anarquistas y comunistas que trabajan como si dijéramos por su cuenta. Detenidos algunos Jefes, muertos otros, emigrados una gran parte, las huestes llevan una vida poco agradable en estos momentos en que, faltos la mayoría de dinero, se encuentran acosados por las Autoridades Francesas que, en estos momentos, por disposiciones del Gobierno, no desean tener elementos extranjeros en el país, que pudieran ser origen de actividad política, alteraciones de orden público y tumultos”, escribía Urraca. En aquest mateix text, es refereix a Com-

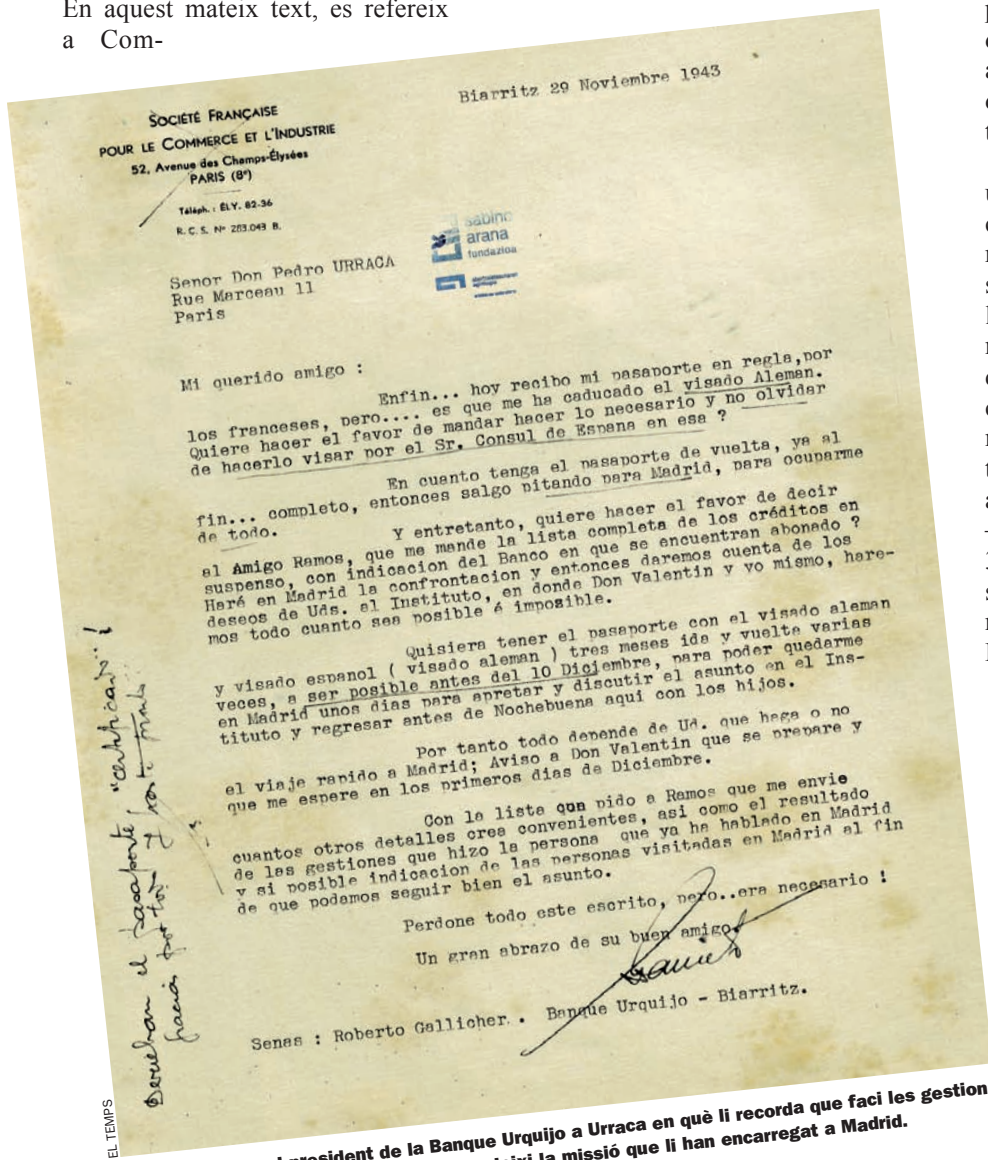
pany, i també a la situació dels consellers de la Generalitat Tarradellas i Gassol, a qui dedica unes ratlles explicant que alguns exiliats que van arribar a Marsella amb la intenció d'embarcar-se a Amèrica també van ser interceptats: “Llegaron las detenciones de algunos de ellos. En una y otra zona [la lliure i l'ocupada]. Luis Companys, como se recordará, fue detenido en La Baule, playa donde marchó al llegar las tropas alemanas a Francia. [...] Más tarde, en zona libre, fueron detenidos Manuel Portela, Juan Morata, Francisco Sánchez, chófer de Negrín, Pilar Lubian, Mariano Anso, Ildefonso Irala, Ventura Gassol, Tarradellas y algunos

más. Y aun cuando las autoridades francesas dejaron en libertad, posteriormente, a algunos de ellos, en otro de nuestros viajes a aquella ciudad se volvió a detener a la mayoría de ellos.” Efectivament, Tarradellas havia estat detingut en aquesta tongada dues vegades. I, segons la documentació trobada, encara va rebre una altra visita dels repressors el 25 de març del 1942. En aquesta ocasió, va ser objecte, juntament amb Ventura Gassol, d'una espoliació de joies i diners. El botí fou considerable: 25 monedes d'or de francs suïssos; 2 monedes d'or de 20 francs francesos; 100 dòlars americans; 26 lliures i 10 xilings; una cadena d'or i argent; una polsera de brillants i safirs; un fermall de brillants i petites maragdes; unes arracades de brillants; unes arracades de perles; un rellotge de brillants i platí i una polsera de brillants i platí.

De fet, Pedro Urraca mateix era un expert extorquidor, i van ser incomptables les espoliacions a jueus i republicans que va dur a terme personalment, amb la col·laboració de la seva esposa. Elena Cornette vivia molt bé. No únicament per les joies que es devia quedar en els robatoris comesos, sinó pels capricis que es permetia a París. Hi ha constància de factures de botigues. La més xocant, un abric de pell que costava 135 francs –unes 3.000 pessetes de l'època, uns 3.000 euros en l'actualitat. Urraca i el seu secretari, Emilio Ramos, tampoc no s'estaven de res. En una visita a Barcelona entre el 12 i el 18 de gener del 1944, van pagar 1.257 pessetes a l'Hotel Continental, de la Rambla de Canaletes. La factura incloïa l'habitació, cafeteria, vins i licors.

Puig i Ferrer, lladre i faldiller?

Entre els documents conservats a l'Arxiu del Nacionalisme Basc hi ha un perfil personal de l'escriptor i diputat d'ERC Joan Puig i Ferrer. El superior d'Urraca va adreçar una carta a l'ambaixador espanyol a París per comunicar-li que “Juan Puig y Ferrer se encuentra actualmente en Sète en espera de que se le facilite documentación para marchar a Méjico, cosa que pretenden hacer los

EL TEMPS

Carta enviada pel president de la Banque Urquijo a Urraca en què li recorda que faci les gestions que té pendents, si vol que aquest compleixi la missió que li han encarregat a Madrid.

rojos que le ayudan falsificando un pasaporte". En vista d'aquesta situació, Barroso, que advertia de la gran fortuna que acumulava el diputat, "dinero que, naturalmente, no le pertenece sino que proviene de robo de bienes pertenecientes al Estado Español", instava l'ambaixador a "detener a este señor ó al menos que se le impidiera salir de Francia". Barroso mateix va encarregar un informe sobre el diputat, que, ras i curt, acaba essent acusat de malgastador i faldiller.

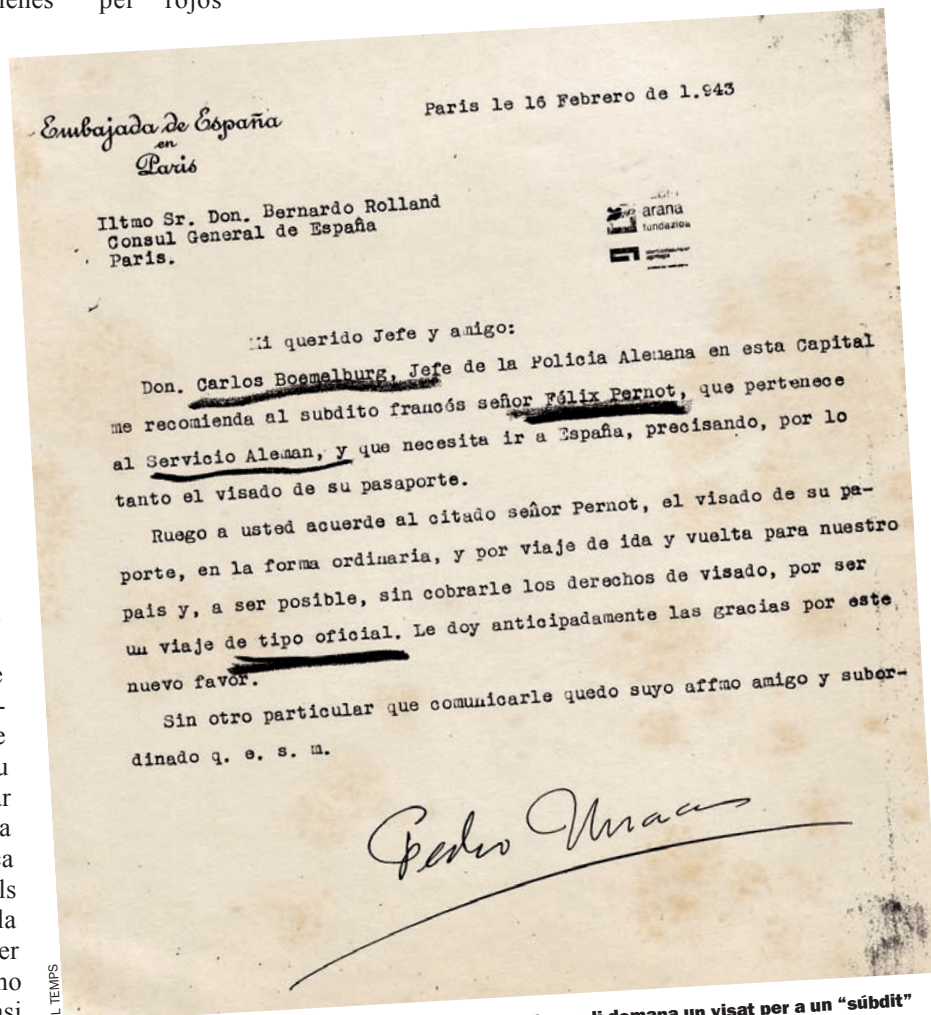
El text mecanografiat per Urraca assegura que el diputat d'ERC "se relacionaba con una amiga suya con quien tuvo un escándalo que hizo época en 1938 por celos y a quien llenaba de dinero y de regalos". És la primera descripció que fa del personatge, i continua explicant que va ocupar el càrrec de depositari de la Generalitat a París, essent home de confiança de Tarradellas. Assegura que "como depositario de dichos fondos, manejó fuertes cantidades de dinero y poco a poco cambió su tren de vida, empezando a gastar dinero copiosamente". Respecte a la seva suposada fortuna, Urraca afirma, sense dir com ha fet els comptes, que "se puede evaluar la fortuna actual de Puig y Ferrater por lo menos en unos siete u ocho millones de francos. Tiene la casi totalidad de sus bienes en valores franceses y extranjeros y a nombre de su mujer".

Mentides per a detenir rojos. L'obsessió de caçar republicans exiliats, lògicament, era inherent al càrrec d'Urraca. Però, així com el cònsol general d'Espanya entre el 1939 i el 1943, Rolland de Miota, en un moment determinat es va desmarcar de la cacera de jueus i rojos i fins i tot els va ajudar a fugir del territori, el policia estrella del franquisme a l'exili mostrava afany i dedicació absoluta en aquesta tasca.

Fins al punt que, en assabentar-se que suposadament un grup d'exiliats es dedicaven a oferir passaports fal-

sos, va ordinar una trama per parar-los una trampa i poder-los detenir. En una nota informativa –pàgina 29– enviada als seus superiors proposava una estratègia simple però eficaç: fer-se passar per rojos

necesitamos, con toda urgencia, otro a nombre de Pedro Ribera Ramos, persona que naturalmente no existe, con objeto de que salgan inmediatamente

Carta adreçada al cònsol general d'Espanya, en què Urraca li demana un visat per a un "súbdit" francès que serveix els alemanys, i li prega que no li cobri els drets del visat.

que necessiten un passaport: "Se les va a depositar la cantidad de 70.000 francos en un banco de España –de acuerdo con el Consulado– diciéndoles que es para el primer pasaporte de Antonio García Martín, pero que

te para España, obtengan los documentos y, al salir por Irún, puedan encontrárseles sobre ellos, al hacerles el registro conveniente."

La circular conclou amb un advertiment curiós: "Nota: naturalmente que el dinero depositado en ésta, se hará de manera que no lleguen a cobrarlo."

Posa una passió absoluta a empaitar i espoliar exiliats republicans

El milhomes que tot ho resolía. Pedro Urraca tenia la mà trençada a fer gestions sobre concessions de visats, passaports i salconduits per a súbdits espanyols, francesos i alemanys. Entre la correspondència

de la Comissió de Recuperació de Material a França hi ha abundants missives de coneguts d'Urraca que li sol·liciten ajuda que va més enllà dels tràmits burocràtics ordinaris, i directament, li demanen que faci les gestions que calguin. I Urraca se'n sortia prou bé.

A tall d'exemple, es conserva una carta –pàgina 27– que li adreça el president de la Banque Urquijo-Biarritz, en què li reclama de tenir el seu visat espanyol i alemany a punt per tal de “poder quedarme en Madrid unos días

En una altra carta, en aquest cas d'A. Mosquera, li demanen un visat urgent per a una dona, “una doncella que lleva veinte años con nosotros, y asustada por el ‘panorama’, ha decidido regresar definitivamente a España”. Per ensabonar el policia, el remitent sentència: “Solamente usted sería capaz de hacer rectificar tal punto de vista [els alemanys li han denegat el visat], obteniendo el permiso de regreso definitivo para Felisa de las Heras.”

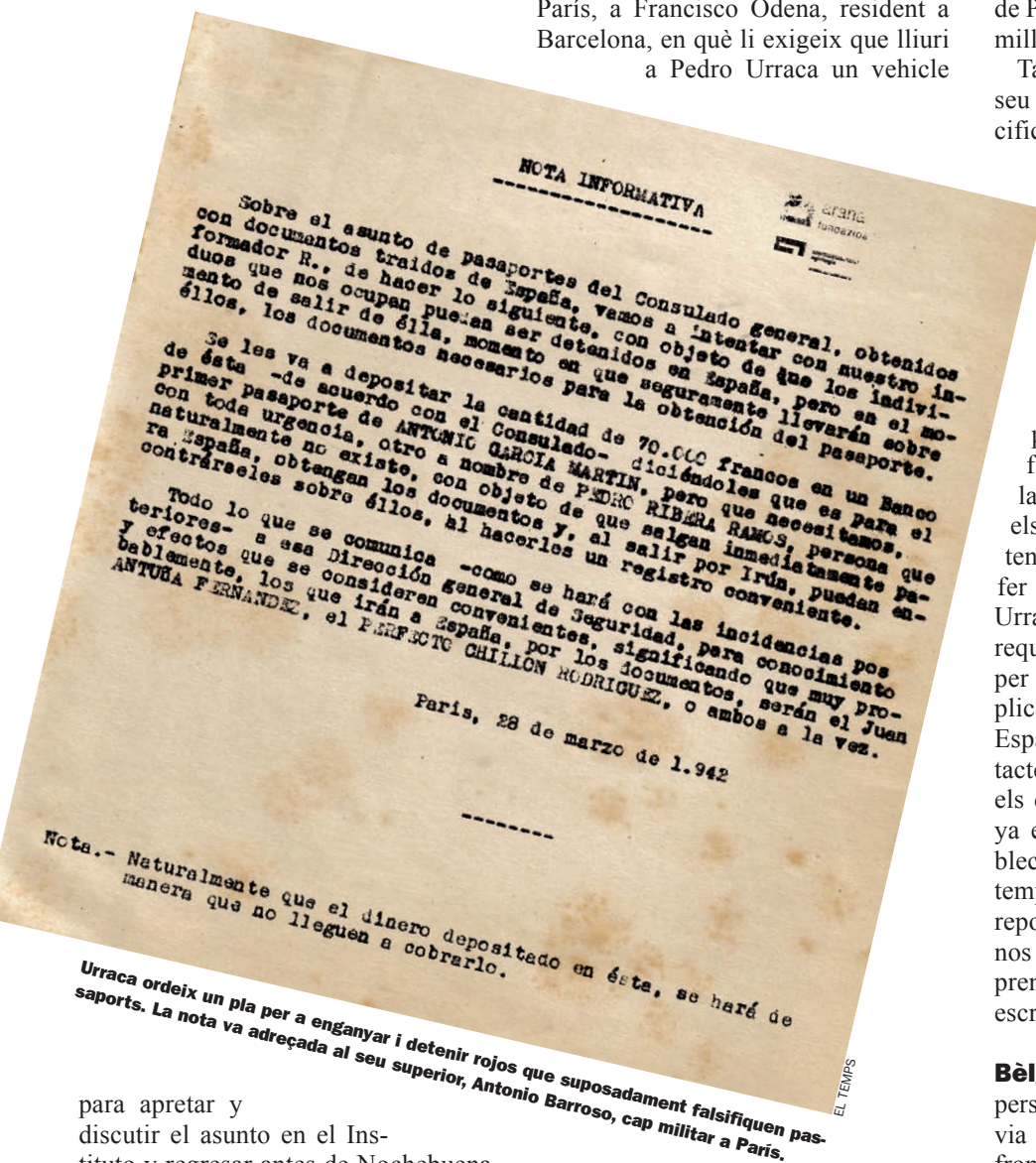
Curiosa és també una carta que tramet Pablo Mitjans, propietari d'una empresa de vins i licors instal·lat a París, a Francisco Odena, resident a Barcelona, en què li exigeix que lliuri a Pedro Urraca un vehicle

que el seu col·lega Urraca disposi del cotxe com més aviat millor. Amb tota probabilitat, aquest regal respon al pagament d'algun favor administratiu.

Moltes més cartes escrites per Urraca inclouen detalls més personals de la seva activitat, com ara viatges constants a Bordeus –a la Gascunya–, Barcelona i Suïssa. Però l'indret preferit del policia era Biarritz. Assegura que és una mena de paradís per a desconnectar uns dies amb la seva esposa, població que visita assíduament. A Biarritz, el punt de trobada de personatges del seu entorn és el Cafè de París, on assegura que es cuinen els millors àpats.

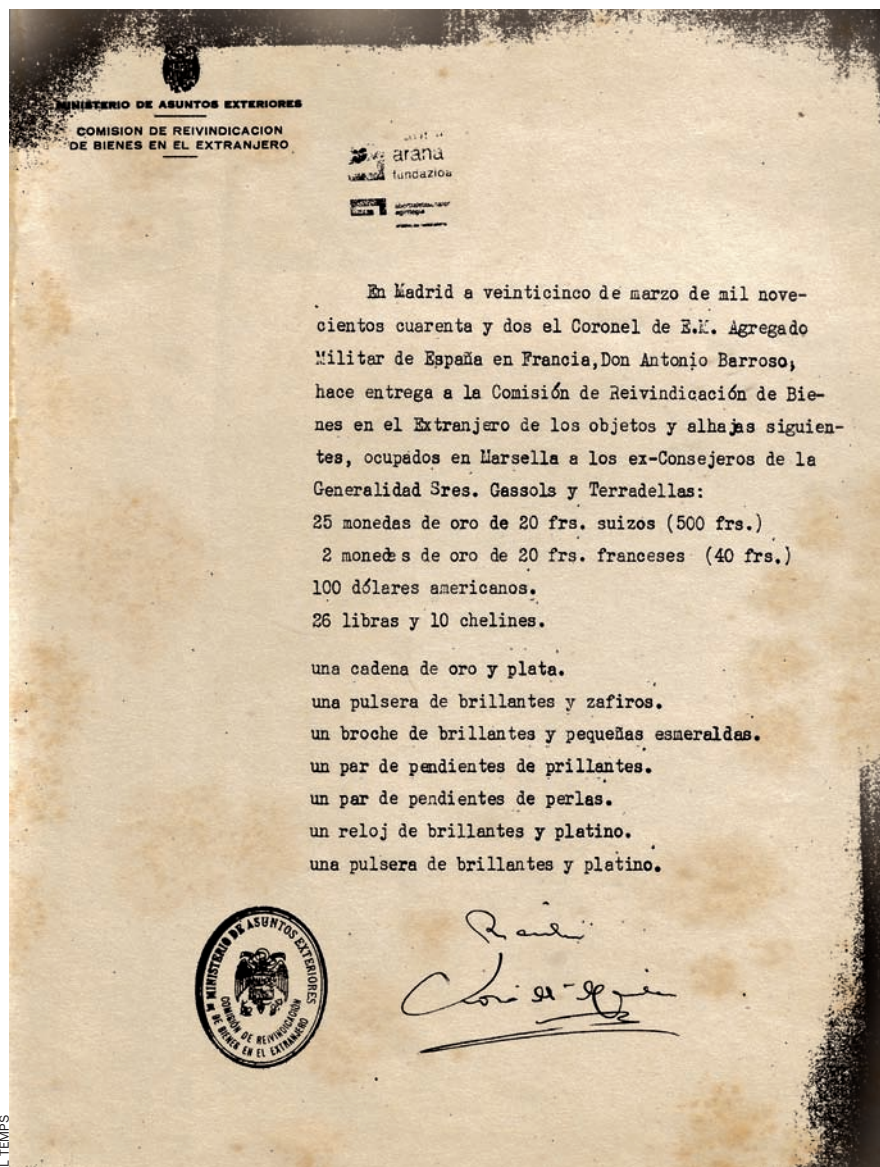
També hi ha missives signades pel seu secretari personal en què especifica que escriu en nom d'Urraca perquè ell es troba de viatge. Entre el març del 1943 i el gener del 1944, els períodes d'absència del policia van ser cada vegada més llargs, d'una setmana de durada, aproximadament. Justament, en algunes de les cartes posteriors i anteriors a les seves absències l'agregat policia a l'ambaixada d'Espanya fa referència a l'estat de salut de la seva esposa Elena, que potser els dugueren a viatjar més que no tenien previst per visitar metges o fer repòs. El 30 de març del 1944, Urraca escrivia a una coneguda que requeria un visat urgent, excusant-se per la seva tardança a contestar, i explicant-li que tenia previst un viatge a Espanya, des d'on es posaria en contacte amb l'oncle d'ella per resoldre els darrers tràmits. “Como mi esposa ya está, afortunadamente, algo restablecida, hemos pensado ir a pasar una temporada a Madrid, para que allí se reponga más fácilmente, y al efecto nos proponemos, Dios mediante, emprender el viaje la próxima semana”, escrivia Urraca.

Bèlgica també el perseguia. El personatge del policia sinistre s'havia consolidat també més enllà de la frontera francesa. Fins i tot quan ja feia mesos que Pedro Urraca havia abandonat França per a tornar a Espanya –no pas per voluntat pròpia, sinó per fugir d'una condemna a mort en

para apretar y discutir el asunto en el Instituto y regresar antes de Nochebuena aquí con los hijos”. Roberto Gallicher li recorda que, “por tanto todo depende de Ud. que haga o no el viaje rápido a Madrid”.

que és de la seva propietat i que ara posseeix Odena. Amb un to amable però contundent, Mitjans s'assigura

En un dels seus informes, Urraca es refereix a dues detencions practicades a Tarradellas a Marsella. A dalt, l'inventari de confiscacions a Tarradellas i a Ventura Gassol.

rebel·lia imposada pels aliats, arran de la col·laboració amb la Gestapo i el règim de Vichy, les autoritats belgues s'interessaven per qualsevol detall sobre aquest policia que els pogués donar pistes del seu parador. Urraca mateix havia enviat a la policia francesa una fotografia, que la seva néta ha confirmat que és autèntica, un cop assabentat de la seva condemna. Però no hi havia més informació accessible.

La policia belga es va posar en contacte amb el delegat del govern d'Euskadi a Bèlgica, Martín de Lasa y Erzilla, perquè fes gestions amb el seu homòleg a París. Així ho explica De

Lasa a José Antonio de Duranona en una carta: "Los de la Sécurité Belge se interesan por conocer detalles de la actuación en Francia de un 'hispano' que fue Jefe de la Policía franquista y se llama Pedro Urraca. Parece que este personaje indeseable se encuentra en Bélgica clandestinamente y

Els aliats li van imposar una condemna a mort en rebel·lia

quieren a todo trance localizarlo. Me piden si podemos facilitarles datos de su 'vida', e incluso, y con gran deseo, una foto. ¿Los medios republicanos no pueden obtenerla? Contéstame cuanto antes pues he prometido que el jueves próximo tendré una respuesta de nuestra pomposa Embajada vasca." La resposta no va arribar, ni tampoc la fotografia. El personatge s'havia esfumat i no havia deixat cap rastre. Però els belgues s'impacientaven i van tornar a recórrer al càrrec basc. En una segona carta enviada al delegat de París, De Lasa insisteix que la informació és urgent, i es demana com és possible que no hagi pogut aportar-li cap dada. La resposta de París és: "lo de Urraca se ha pasado al servicio competente". Un servei que no va poder aportar cap informació. Però el fet cert és que la policia belga no anava errada. Urraca, que efectivament va tornar a Madrid el 1946, havia passat un temps a Bèlgica.

La lectura del material que custodia l'Arxiu del Nacionalisme Basc aporta llum a la vida d'un personatge obscur, com hem vist, no solament en el vessant polític, sinó també en el familiar. I dibuixa un individu prevaricador, obsessionat a espoliar, detenir i posar a mans d'uns altres criminals executors els republicans exiliats, però socialment respectat pels seus.

Els exiliats catalans de l'època recorden perfectament el personatge, encara que no hi van tenir contacte directe. La filla de Joan Peiró –Guillermina Peiró–, Víctor Torres, Heribert Barrera, el nebot de Manuel Azaña –Enrique de Rivas– i més persones consultades per EL TEMPS coincideixen a definir Pedro Urraca Rendueles amb paraules malsonants que fins i tot es fan estranyes a l'orella tenint en compte que provenen de persones d'edat molt avançada... Però no erren en la seva definició. Els documents descrits aquí, i també el testimoni de la seva néta i el seu fill, donen la raó als represaliats.

Gemma Aguilera

Els documents publicats en aquest reportatge, els podeu consultar a la web d'EL TEMPS, www.eltemps.net.